

MARTINA KUZMIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
mkuzmic@ihjj.hr

FONOLOŠKI OPIS GOVORA LUNA

U članku se na temelju građe iz upitnika *Hrvatskoga jezičnog atlasa* donosi fonološki opis govora Luna na otoku Pagu.

0. Uvod

Opis fonoloških značajki čakavskoga govora mjesta Lun na otoku Pagu temelji se na građi iz upitnika *Hrvatskoga jezičnog atlasa*. Podatke za upitnik prikupila je Iva Lukežić tijekom 1986. godine od informantice Ljubice Makarun (rođ. 1937). U fonološkome opisu obuhvaćene su sve promjene osim onih koje su u jeziku opće (jednačenja po zvučnosti i mjestu tvorbe).

Lun je selo na sjeverozapadnoj obali otoka Paga s pripadajućim mu zaselkom Tovarnele na obali Kvarnerića. Zapadno od obale leži greben Tovarnele te otočići Dolfin, Veliki i Mali Laganj. Lun je poznat kao jedino nalazište divlje masline (*Olea oleaster*) u Hrvatskoj, stoga je 1963. zaštićen kao posebni botanički rezervat. Administrativno pripada gradu Novalji i Ličko-senjskoj županiji sa sjedištem u Gospiću. Prema popisu stanovništva iz 2011. u Lunu je živjelo 307 stanovnika (154 muškaraca i 153 žene). Stanovnici se bave zemljoradnjom (vinova loza, maslina, breskva, badem, kruška, povrće), ovčarstvom (sir, vuna), ribarstvom i turizmom.

1. Vokali

1.1. Inventar

Vokalski inventar ima pet vokala u dugim i kratkim slogovima:

\bar{i}				\bar{u}
	\bar{e}		\bar{o}	
		\bar{a}		

i				u
	e		o	
		a		

1.1.1. U funkciji su silabema r i \bar{r} .

1.1.2. Svaki vokal može biti naglašen ili nenaglašen, osim \bar{r} koje je uvijek naglašeno.

1.2. Realizacija

1.2.1. I kratki se i dugi vokali jednako artikuliraju ispred i iza naglaska i pod naglaskom.

1.3. Distribucija

1.3.1. Svaki se vokal može ostvariti u svim položajima u riječi, osim dugoga nenaglašenog vokala u zanaglasnome položaju.

1.3.2. Dugi vokali dolaze i u dugome nenaglašenom slogu ispred dugoga i kratkoga naglaska (*tētāc* ‘tetak’, I jd. *klūčēn* ‘ključem’, pridj. rad. m. jd. *uštipnūl* ‘uštipnuo’; *promīnit* ‘promijeniti’, *dītē* ‘dijete’, *glāvā*).

1.3.3. Slogotvorni sonant r može stajati iza sonanata m , v i iza svih šumnika, osim t , d ; *ūmrl* pridj. rad. m. jd., *vr̄d* N jd. neod. m., *br̄ko*, *pr̄č* ‘jarac’. Može stajati i na početku riječi ispred sonanta ili šumnika (3. jd. prez. *r̄va se*, *r̄da*). Kratko nenaglašeno r dolazi ispred naglaska (*br̄kās* ‘brkat čovjek’, *br̄šin* ‘inje’, *četr̄tāk*) i iza naglaska (*pr̄gr̄šī*), a dugo \bar{r} dolazi samo pod naglaskom: *kṝv*, *čṝn*, G mn. *pr̄s*.

1.3.4. Posebnosti proizašle iz starijih ograničenja u distribuciji vokala

1.3.4.1. Zijev je uklonjen stezanjem u *pās* ‘pojas’, *stāt(i)* ‘stajati’, G jd. m. *mōga* ‘mojega’, *kī* ‘koji’. Zijev nije uklonjen u riječi *pāuk* te na granicama morfema kao *poīsti* ‘pojesti’.

1.3.4.2. Staro protetsko j javlja se u imenicama *jāpnò* ‘vapno’, *jāncūt*; u zamjeničkim oblicima enkl. A *jix* ‘njih’, D *jin*, ali ga nema u primjerima kao *īsti* ‘jesti’, *idētē* 2. mn. prez., *idū* 3. mn. prez.

1.3.4.3. Vokal i u infinitivu obično je otpao (*potīrat* ‘izagnati’, *sidit*, *ostārit*), ali može se rjeđe pojaviti i neapokopiran infinitiv, sa $-i$ (*zētī* ‘uzeti’, *dignuti*, *donīti*). Vokal i ponekad se u sredini riječi gubi, npr. *kopṝva*, *učīnti*, *pr̄povīdāt*.

1.4. Primjeri

Dugi silabemi (naglašeni i nenaglašeni):

<i>ī</i>	<i>rīč, donīti, dīvīi, zvīri, glīsta; pīsmó, žīviti</i>
<i>ē</i>	<i>zēc, pēršin; svēda</i> ‘srijeda’, <i>grēda, prēde</i> 3. jd. prez.
<i>ā</i>	<i>grād, tāst, ogān, jāgoda, mejāš</i> ‘kamen medaš’; <i>zātilak, fālā</i> ‘hvala’
<i>ō</i>	<i>kōst, gōst, dvōr</i> ‘dvorište’, <i>mōst, kōlāc, ōrli</i> ‘orlovi’ N mn.
<i>ū</i>	<i>vūti, sviūrka</i> ‘krijesnica’; <i>sūdāc, mūkā</i> ‘brašno’
<i>ī</i>	<i>kīv, cīn</i>

Kratki silabemi (naglašeni i nenaglašeni):

<i>i</i>	<i>tica, govoriti, ribar, vīdit(i)</i>
<i>e</i>	<i>dēsēt, mīsec, ēvo, pēti; nevīsta, žerāti</i> ‘žderati’
<i>a</i>	<i>ženā, grixotā; maglā, lākat</i>
<i>o</i>	<i>mōtika, kōren, rōba</i> ‘odjeća’; <i>potōk, nogā, potirat</i>
<i>u</i>	<i>cūkar</i> ‘šećer’, <i>sūza, kūta, ūfati se; dīgnuti, razumīmo</i>
<i>ī</i>	<i>pīst, vītati</i> ‘dupsti’, <i>sekīva, tīla</i> pridj. rad. ž. jd.; <i>četītāk</i>

1.5. Podrijetlo

Vokali *ī i ē e ā a ō o ū u* potječu od odgovarajućih vokala ishodišnoga sustava. Govor je ikavsko-ekavski po jezičnom pravilu Jakubinskoga i Meyera: vokal *ě* preobličio se dvojako – u osnovama riječi u zavisnosti od fonološkog okružja u vokal *e* ili u vokal *i*, a u ostalim dijelovima riječi (nastavcima) u vokal *i*. Vokal *ę* preobličio se dvojako – u zavisnosti od fonološkog okružja u vokal *e* ili u vokal *a*.

Posebnosti:

- kratki su vokali nastali i kraćenjem od dugih u zanaglasnome položaju
- refleks poluglasa izostaje u *švi* ‘šavovi’ N mn. (~ *šāv* N jd.)

<i>ī</i>	<	<i>ě – rīč, pīpovīdāt, umrīt(i), snīg, dītē, drīvo, crīkva</i>
<i>i</i>	<	<i>ě – čovīk, žīviti, ponedīlak, na nogi, na rīki</i> L jd. ž. r.

	<	u <i>niki</i> ‘netko’
	<	u <i>vičera</i> ‘večera’
<i>i</i>	<	ę u <i>ditelina</i>
<i>ē</i>	<	ē – <i>sěno</i> , <i>cvět</i> , <i>zvězde</i> N mn., <i>lěn</i> , <i>tělo</i>
	<	ē – <i>pět</i> , <i>zěti</i> ‘uzeti’, <i>grědà</i> , <i>zěsti</i> ‘zepsti’
	<	<i>e</i> , <i>ę</i> naknadnim duženjem u nezadnjem slogu pred suglasničkim skupom – <i>mětla</i> , <i>plěsti</i> , <i>tělčít</i> , <i>prěsti</i>
<i>e</i>	<	ę – <i>stegnò</i> ‘bedro’, u nastavku NAV <i>n</i> i <i>t</i> -osnova, npr. <i>ime</i> , <i>sime</i> ‘sjeme’, <i>vrime</i> , <i>jàje</i> , <i>dītè</i>
	<	ě – <i>želèzo</i> , <i>kolèno</i> , <i>mèra</i>
<i>ā</i>	<	ā – <i>dān</i> , <i>tāst</i> , G mn. <i>ovāc</i>
	<	ǝ naknadnim duženjem – <i>sān</i> , <i>kōlāc</i> , <i>dāška</i> , <i>danās</i> , <i>zālva</i> ‘zaova’; u <i>vā</i> < <i>və</i> u <i>Vāzān</i> ‘Uskrs’
	<	<i>a</i> naknadnim duženjem – <i>māška</i> ‘mačka’, <i>māslina</i> , <i>prāskva</i> ‘breskva’
	<	stezanjem – <i>stāt(i)</i> ‘stajati’, <i>pās</i> ‘pojas’
	<	ě u <i>nādra</i> ‘njedra’
	<	ę iza palatala <i>j</i> , <i>ž</i> naknadnim duženjem u <i>žātva</i> ‘žetva’, <i>žāja</i> ‘žeđ’, <i>jātra</i> ‘jetra’
	<	ē iza palatala – <i>klāti</i> ‘kleti’, <i>počāt</i> ‘početi’, <i>žājan</i> N jd. neodr. m. ‘žedan’
<i>a</i>	<	ǝ – <i>staklò</i> , <i>vřtal</i> ‘vrt’, <i>maglà</i>
	<	ę iza <i>j</i> u <i>zajik</i> ‘jezik’ (+ metateza)
<i>ō</i>	<	<i>o</i> pred suglasničkim skupom – <i>ōvčji</i> , <i>lōkva</i> , <i>smōkva</i> , <i>ōvdé</i> , <i>grōzd</i>
<i>o</i>	<	u <i>surotva</i> ‘sirutka’
<i>ū</i>	<	ī – <i>pomūsti</i> , <i>vūti</i> , <i>kūk</i>
	<	ō – <i>rūkà</i> , <i>zūb</i> , 3. mn. prez. <i>pečū</i>
<i>u</i>	<	ī – <i>žúk</i> ‘gorak’, <i>jábuka</i> , <i>buxà</i> , <i>sùza</i>

	<	<i>o</i> – <i>klùpko</i> , <i>subòta</i> , u nastavku za A jd. imenica <i>e</i> -vrste – <i>planìnu</i>
	<	<i>və-</i> – <i>unúci</i> N mn., <i>udovác</i> , <i>úvik</i> , <i>utòrak</i> , ali <i>šenác</i> ‘uš’, <i>zèti</i> ‘uzeti’, <i>zìma</i> 3. jd. prez.
	<	u <i>sùrotva</i> ‘sirutka’
<i>r</i>	<	- <i>ri-</i> u <i>kopřva</i> , <i>přpovīdā</i> 3. jd. prez.
	<	<i>ř</i> – <i>cřv</i> , <i>gřm</i> , <i>břštn</i> ‘inje’, <i>četřtāk</i>

2. Nevokali

2.1. Inventar

Sonanti			
<i>v</i>			<i>m</i>
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>
<i>j</i>	<i>í</i>		<i>ń</i>

Šumnici			
<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	
<i>t</i>	<i>d</i>		
<i>c</i>		<i>s</i>	<i>z</i>
<i>í</i>	<i>đ</i>		
<i>č</i>		<i>š</i>	<i>ž</i>
<i>k</i>	<i>g</i>	<i>x</i>	

2.2. Distribucija

2.2.1. Dočetno *-m* zamijenjeno je sa *-n* u gramatičkim morfemima, npr. *vidin*, *iman*, I jd. *máteron*, D mn. *jin* i leksičkim morfemima nepromjenjivih riječi, npr. *sédan*, *òsan*, *zasvín* ‘sasvim’, *òsin* ‘osim’, ali i *Vāzān* ‘Uskrš’.

2.2.2. Dočetno slogovno *-l* neizmijenjeno je u N jd. imenskih riječi (imenica i pridjeva), npr. *vřtal* ‘vrt’, *orāl* ‘orao’, *posāl* ‘posao’, *děl* ‘dio’, *kisel*, *zřěl*, *věsel*, *cěl* ‘cio’, *děbel* te u pridj. rad. m. jd. *vidil*, *smočil se*, *třl*, *břl*, *mògal*, *čұл*. Sonant *l* se čuva i na unutrašnjoj slogovnoj granici – G jd. *kōlcā*, *dōlni*, *pōlnóti*, *zālva* ‘zaova’, *pālci* ‘zaponci’, *tělčit*.

2.2.3. U N jd. *svās* ‘sav’ riječ je o analoškom prijanjanju *s* uz *vas* (regularan oblik N jd. m.r. ove zamjenice nakon vokalizacije jakoga poluglasa).

2.2.4. Asimilacija frikativa *s* > *š* izvršena je u *škòruška* ‘oskoruša’, *šřša*, *ošušiti* (*š* < *s* v. 2.3.). Disimilacija *r* – *r* > *l* – *r* izvršena je u *lebrò*, *ct* > *st* u G jd. *ostā*, *mn* > *vn* – *osavnājst*, *mn* > *ml* – *gūmlo* ‘gumno’.

2.2.5. Rotacizam se javlja u prezentskim oblicima glagola *móti* i *pomóti*: *móren* ‘mogu’, *móre* ‘može’, *ne móre*, *pomóre* ‘pomogne’.

2.2.6. Provodi se palatalizacija u V jd. *siromáše*, *petešíl* ‘pjetlić’ i sibilizacija u *siromási* N mn., *siromásima* D mn., u imperativu *recí*, *pecíte*, ali izostaje u L jd. im. ž., npr. *na nogí*, *na rúki*. Analogijom prema drugim licima dobiven je oblik *pečú* ‘peku’ u 3. mn. prez.

2.2.7. Zamjenjivanje:

<i>ct > st</i>	G jd. <i>ostá</i>
<i>čk > šk</i>	<i>máška</i> ‘mačka’, <i>kóška</i> ‘kvočka’
<i>gl- > gl̥-</i>	<i>gl̥sta</i>
<i>gn- > gn̥-</i>	u <i>gn̥zdo</i> , ali <i>gn̥j</i>
<i>kl > kl̥</i>	<i>kl̥ečite</i> 2. mn. prez., <i>kl̥išta</i> , <i>kl̥ati</i> ‘kleti’, <i>pr̥klata</i> ‘prokleta’
<i>kt > xt</i>	<i>nóxti</i> ‘nokti’
<i>mn > ml</i>	<i>gūmlo</i> ‘gumno’
<i>mn > vn</i>	<i>osavn̥ajst</i> ‘osamnaest’
<i>mń > ml̥</i>	<i>sūml̥at</i> ‘sumnjati’
<i>pk > vk > kv</i>	<i>zikva</i> ‘zipka’

2.2.8. Ispadanje:

<i>j > ∅</i>	<i>dāž</i> ‘kiša’, prema <i>dažjā</i>
<i>pč- > č-</i>	<i>čela</i>
<i>pš- > š-</i>	<i>šenica</i>
<i>pt- > t-</i>	<i>tica</i>
<i>sv- > s-</i>	<i>sekj̥va</i> , <i>srbí</i> 3. jd. prez., ali <i>svēkar</i>
<i>tst > st</i>	<i>bogāstvo</i> , <i>pēsto</i> ‘petsto’
<i>tsk > sk</i>	<i>Xj̥vaska</i>
<i>tvj̥ > tj̥</i>	<i>četjtāk</i> , <i>četjt̥i</i>
<i>čj̥vl̥ > čj̥l̥</i>	u <i>čj̥l̥en</i> ‘crven’

<i>vš- > š-</i>	<i>šenāc</i> ‘uš’
<i>zdj > zj</i>	<i>grōzje</i> ‘grožđe’

2.3. Podrijetlo

Sonanti i šumnici *v j l l̄ r m n n̄ p b f t t̄ d̄ d c s z č š ž k g x* potječu od odgovarajućih sonanata i šumnika u ishodišnome sustavu.

Posebnosti:

<i>v</i>	<	<i>m</i> ispred <i>n</i> u <i>osavnājst</i> ‘osamnaest’
	<	sufiks <i>-va</i> u <i>sūrotva</i> ‘sirutka’, <i>krūšva</i> ‘kruška’, <i>pečūrva</i> ‘pečurka’, ali <i>škōruška</i> ‘oskoruša’
<i>j</i>	<	<i>d̄</i> samostalnog u dijelu primjera – <i>mejāš</i> ‘kamen međaš’, <i>prēja</i> ‘pređa’, <i>mlāja</i> ‘mlađa’, <i>sāja</i> ‘čađa’, <i>tūji</i> ‘tuđ’ N jd. odr. m., i u skupu <i>žj</i> < <i>žd̄</i> – <i>mōžjani</i> ‘moždani’, G jd. <i>dažjā</i> ‘kiše’, N mn. <i>dažji</i> (v. i podrijetlo <i>d̄</i>)
	<	u skupu <i>daj</i> u <i>grōzje</i> ‘grožđe’, ali <i>gvōžde</i> ‘željezo’
	<	reliktni odraz starojezičnoga palatalnoga <i>r</i> – <i>širja</i> ‘šira’ N jd. ž.
	<	disimilacijom iz <i>ds</i> u <i>dvājset</i> ‘dvadeset’
<i>l</i>	<	u <i>sliva</i> ‘sljiva’
	<	<i>r</i> disimilacijom u <i>lebrò</i> ‘rebro’
<i>l̄</i>	<	<i>l</i> u skupu <i>kl-</i> , <i>gl-</i> – <i>glīsta</i> , <i>klīšta</i> ‘klijesta’, 2. mn. prez. <i>kličite</i>
	<	u slijedu labijal + <i>aj</i> – <i>grāble</i> , <i>zdrāvle</i>
	<	<i>laj</i> u <i>vesēle</i>
	<	<i>n̄</i> u skupu <i>-m̄n-</i> u <i>sūmlat</i> ‘sumnjati’
<i>r</i>	<	<i>ž</i> intervokalno u prezentu <i>mōti</i> – <i>mōren</i> ‘mogu’, <i>mōre</i> ‘može’, <i>pomōre</i> ‘pomogne’
<i>m</i>	<	relikt nosnoga izgovora <i>dqb-</i> u <i>dumbòk</i> ‘dubok’ N jd. neodr. m.
<i>n</i>	<	<i>m</i> u dočetnoj poziciji u gramatičkim i u leksičkim morfemima nepromjenjivih riječi i u <i>Vāzān</i> ‘Uskrs’
	<	∅ u D, L, I mn. <i>nāmin</i> ‘nama’, kao navezak u množinskim nastavcima sklonjivih riječi

<i>n̂</i>	<	<i>n</i> u skupu <i>gn</i> – <i>gn̂zdo</i> , ali <i>gn̂j</i>
	<	u <i>n̂adra</i> ‘njedra’
<i>f</i>	<	<i>xv</i> u <i>f̂alà</i> ‘hvala’
<i>p</i>	<	u <i>pr̂askva</i> ‘breskva’
<i>c</i>	<	u skupu <i>cŕ</i> od <i>čŕ</i> – <i>cŕv</i> , <i>cŕn</i> , <i>cŕl̂en</i> ‘crven’, ali <i>črišna</i> ‘trešnja’
<i>s</i>	<	u <i>sk̂uca</i> 3. jd. prez. ‘štuca’
<i>t̂</i>	<	<i>t̂</i> samostalnog <i>i</i> u skupu <i>št̂</i> – <i>n̂ót</i> , <i>kùta</i> , <i>pl̂eta</i> , <i>màtexa</i> , <i>d̂oti</i> , <i>vr̂ita</i> ; <i>kl̂išta</i> , <i>koštica</i> , <i>gùštarica</i> , <i>pùštàt</i> , <i>ušt̂ipn̂ul</i> pridj. rad. m. jd., <i>št̂ap</i> , <i>pr̂egrš</i>
	<	u sekundarnom skupu <i>št̂</i> < <i>staj</i> – <i>kr̂št̂anin</i> , <i>lište</i> , I jd. <i>košt̂on</i> ‘košcu’, <i>m̂ašt̂on</i> ‘mašcu’
	<	<i>taj</i> – <i>pr̂úte</i> , <i>br̂ata</i>
	<	<i>jt</i> u <i>-jti</i> – <i>ẑat</i> , <i>p̂ót</i> , <i>d̂ót</i>
<i>d̂</i>	<	<i>d̂</i> samostalnog u dijelu primjera – <i>ŕ̂da</i> , <i>tv̂đi</i> N jd. komp. m., <i>zagr̂ad̂uju</i> 3. mn. prez. (v. i podrijetlo <i>j</i>)
	<	<i>daj</i> u <i>gv̂ožde</i> ‘željezo’, <i>ŝúde</i> , <i>rodak</i> , ali <i>gr̂ozje</i> ‘grožde’
	<	u posuđenicama <i>ãndel</i> , <i>Mãdar</i>
<i>č</i>	<	analogijom u 3. mn. prez. <i>peč̂u</i> ‘peku’
<i>š</i>	<	<i>č</i> ispred <i>k</i> – <i>m̂aška</i> ‘mačka’, <i>k̂oška</i> ‘kvočka’
	<	<i>s</i> analogijom prema <i>pišem</i> u 3. jd. prez. <i>zapiš̂uje</i> ‘zapisuje’, analogijom prema tipu <i>splašen</i> u pridj. trp. N jd. m. <i>don̂šen</i>
	<	<i>s</i> asimilacijom
	<	u <i>škv̂ič̂i</i> ‘vrišti’
<i>x</i>	<	u skupu <i>xt</i> < <i>gt</i> < <i>gət</i> – <i>n̂oxti</i> ‘nokti’ N mn., prema kosim padežima i <i>n̂oxat</i>

Kontaminacijom prefiksa *iz-* i *s(ə)*- dobiven je prefiks *z-* s varijantama: *z-* u neutralnim pozicijama – pred vokalom ili sonantom i *s-*, npr. *ẑat* ‘izaći’, *ẑuti* ‘izuti’, *str̂ěsti*, *speč̂ě* 3. jd. prez.

Kod prijedloga *s(ə)* mogu doći u neutralnoj poziciji i *s* i *z* bez jasne distribucije (npr. I mn. *z rukàmin* ‘rukama’, I jd. *z ùlen*, *s jàbukon*, *s m̂anon* ‘sa mnom’, *s n̂amin* ‘s nama’, *s moĵin* ‘s mojim’). Za prijedlog *iz* nema potvrde.

Ispred oblika instrumentala osobnih zamjenica s početnim *n̄*- dolazi *š*, npr. *š n̄n* ‘s njim’, *š n̄on* ‘s njom’.

3. Prozodija

3.1. Inventar

3.1.1. Prozodijski sustav čine dva naglaska: ¹ i ⁺ te prednaglasna dužina ⁻ i nenaglašena kračina.

3.2. Realizacija

3.2.1. Dugi se naglašeni slog ostvaruje uzlazno i silazno.

3.3. Distribucija

3.3.1. I kratak i dug dočetni slog može biti naglašen (*grixotá*, *raskřxát* ‘lo-miti’, *brát*, *bižít* 3. jd. prez., *mixúr* ‘mjehur’, *nós*).

3.3.2. Opreka po kvantiteti postoji u naglašenome (*pámet*, *rásti*) i nenaglašenome prednaglasnom položaju (*dítè*, *maglá*). Prednaglasna dužina stoji ispred kratkoga i dugog naglašenog sloga, ako se čuva staro mjesto naglaska (*glāvá*, *rūká*, G jd. *kōlcá*, *pūšítá*, *tētác* ‘tetak’, *rēpác* ‘vrabac’, I jd. *kľúčén*).

3.3.3. Došlo je do duženja kratkoga naglaska u nezadnjem otvorenom slogu, npr. *jágoda*, *dužtina*, *sméte*, ali *jábuka*, *sljva* ‘šljiva’ i u nezadnjem slogu pred suglasničkim skupom, npr. *gávran*, *pěřšin*, *ísti* ‘jesti’, *dřví*, *máška* ‘mačka’, *kružva* ‘kruška’, *máslina*, *bogástvo*, *mětla*, *dáška*, *báčva*.

Došlo je također do duženja kratkoga naglaska u zadnjem slogu zatvorenom sonantom (uključujući i pridj. rad. m. jd.), ali i šumnicima, npr. *gróm*, *dím*, *sán*, *ogán*, *sír*, *továr*, *papár*, *Vāzán* ‘Uskrs’, pridj. rad. m. jd. *čúl*, *pustíl*, *nosíl*, *volíl*; *kōlác*, *sūdác*, *ocát*, *děd*, *oběd* ‘objed’.

U kosim padežima u prednaglasnome zatvorenom nezadnjem slogu ispred suglasničkog skupa došlo je do duženja osnovnoga vokala, a kasnije se taj dugi osnovni vokal analogno prenio i na N jd., npr. N jd. *lōnác* – G jd. *lōncá*, N jd. *kōlác* – G jd. *kōlcá*.

3.4. Podrijetlo naglasaka

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskoga tronaglasnog sustava.

⁺	<	ˆ u svakome slogu u riječi na starim mjestima – <i>tělo</i> , <i>cvět</i> , <i>grád</i> , <i>mást</i> , <i>blágo</i> ‘stoka’

	<	~ – u dočetnome slogu, npr. <i>težāk</i> im., <i>mixūr</i> , <i>počāt</i> ‘početi’, u G mn. – <i>žēn</i> , <i>nōg</i> , <i>sēl</i> , u 3. jd. prez. <i>spī</i> , <i>umrē</i> , u 3. mn. prez. – <i>razumū</i> ‘razumiju’, <i>tkū</i> ‘tkaju’, <i>mučū</i> ‘šute’, u G jd. – <i>ženē</i> , <i>mojē</i>
	<	u kontrakciji <i>pās</i> ‘pojas’, <i>stāti</i> ‘stajati’
	<	“ duženjem u nezadnjem otvorenom slogu – <i>jāgoda</i> , <i>dužīna</i> , <i>smēte</i> , ali <i>jābuka</i> , <i>slīva</i> ‘šljiva’; duženjem u nezadnjem slogu pred suglasničkim skupom – <i>gāvran</i> , <i>īsti</i> ‘jesti’, <i>dīvlī</i> , <i>māška</i> ‘mačka’, <i>krūšva</i> ‘kruška’, <i>bogāstvo</i>
	<	“ duženjem u zadnjem slogu zatvorenom sonantom (uključujući i pridj. rad. m. jd.), ali i šumnicima – <i>grōm</i> , <i>sān</i> , <i>sīr</i> , <i>tovār</i> , pridj. rad. m. jd. – <i>čūl</i> , <i>pustīl</i> , <i>volīl</i> ; <i>sūdāc</i> , <i>ocāt</i> , <i>dēd</i>
	<	“ svaki neproduženi kratki naglasak – <i>nogā</i> , <i>čovīk</i> , <i>čelō</i> , <i>ōko</i> , <i>tīme</i> ‘tjeme’, <i>zajīk</i> ‘jezik’, <i>opānak</i> , <i>brāt</i>
	<	pri pomicanju naglaska na proklitiku – <i>ōd nēga</i> , <i>zā nēga</i> , <i>ōd mene</i> , <i>nā noge</i> ‘pješice’
	<	˘ na <i>ī</i> – <i>cīv</i> , <i>gīm</i> ; <i>bīšīn</i> ‘inje’, <i>četīrāk</i>
	<	˘ duženjem u nezadnjemu zatvorenom slogu pred suglasničkim skupom u G jd. <i>lōncā</i> , <i>kōlcā</i>
	<	skraćivanjem iza naglaska, npr. u 1. jd. prez. – <i>mōlin</i> , <i>vōlin</i> , <i>vidin</i>

Zaključak

Istraživanje pokazuje da govor Luna pripada srednjočakavskom ikavsko-ekavskom dijalektu. Inventar ima pet vokala u dugim i kratkim slogovima. U funkciji su silabema *ɪ* i *ī*. Kratko nenaglašeno *ɪ* dolazi ispred i iza naglaska, a dugo *ī* dolazi samo pod naglaskom. Vokalske značajke luskoga govora jesu: uklanjanje zijeva stezanjem, staro protetsko *j* u imenicama i zamjeničkim oblicima enklitika, otpadanje vokala *i* u infinitivu te u sredini riječi, ikavsko-ekavski refleks *ě* po jezičnom pravilu Jakubinskoga i Meyera, vokal $\epsilon > e$, *a* iza palatala *a*, vokal $\partial > a$, q i $l > u$, $v\partial > u$.

Nevokalske značajke luskoga govora jesu: $-m > -n$ u gramatičkim morfemima i leksičkim morfemima nepromjenjivih riječi, dočetno slogovno $-l$ u N jd. imenskih riječi te u pridj. rad. m. jd., čuvanje sonanta *l* i na unutrašnjoj slogovnoj granici, asimilacija $s > š$, disimilacija $r - r > l - r$, $ct > st$, $mn > vn$, $mn > ml$, rotacizam u prezentskim oblicima glagola *mōti* i *pomōti*, palatalizacija

u V jd. imenica i sibilizacija u imenicama te imperativu, ali izostaje u L jd. im. ž. r., zamjenjivanje u suglasničkim skupovima, ispadanje u suglasničkim skupovima; $\acute{d} > j$ u dijelu primjera i u skupu $\acute{z}j < \acute{z}\acute{d}, daj > \acute{d}$, labijal + $aj > \acute{l}, t > \acute{t}$ i u skupu $\acute{s}t, taj > \acute{t}$, kontaminacijom prefiksa *iz-* i *s(a)-* dobiven je prefiks *z-* s varijantama: *z-* u neutralnim pozicijama – pred vokalom ili sonantom i *s*, kod prijedloga *s(a)* mogu doći u neutralnoj poziciji i *s* i *z* bez jasne distribucije.

Prozodijski sustav čine dva naglaska (¹ ⁺), prednaglasna dužina (⁻) i nenaglašena kraćina. U govoru i kratak i dug dočetni slog može biti naglašen. Opreka po kvantiteti postoji u naglašenome i nenaglašenome prednaglasnom položaju. Prednaglasna dužina stoji ispred kratkoga i dugog naglašenog sloga, ako se čuva staro mjesto naglaska. Došlo je do duženja kratkoga naglaska u nezadnjem otvorenom slogu i u nezadnjem slogu pred suglasničkim skupom. Došlo je također do duženja kratkoga naglaska u zadnjem slogu zatvorenom sonantom (uključujući i pridj. rad. m. jd.), ali i šumnicima. U kosim padežima u prednaglasnome zatvorenom nezadnjem slogu ispred suglasničkog skupa došlo je do duženja osnovnoga vokala, a kasnije se taj dugi osnovni vokal analogno prenio i na N jd.

Građa i literatura

LUKEŽIĆ, IVA 1986. Upitnik za HJA – Lun (u rukopisu)

***1981. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Posebna izdanja ANU BiH, LV/9. Sarajevo.

HAMM, JOSIP 1955. Izvještaj o naučnom putovanju na Olib, Silbu, Ist, Premudu i Pag. *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 60, 334–339.

HOUTZAGERS, PETER H. 1987. On the phonology and morphology of the Čakavian dialects spoken on the island of Pag. *Studies in Slavic and general linguistics* 10, 65–90.

JAKIĆ-CESTARIĆ, VESNA 1957. Refleks jata na sjevernodalmatinskim otocima. *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 3, 407–420.

LISAC, JOSIP 2009. *Hrvatska dijalektologija 2: Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

MOGUŠ, MILAN 1977. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.

VRANIĆ, SILVANA 2002. *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. 1. Fonologija*. Rijeka: Matica hrvatska – Filozofski fakultet.

The phonological description of the Lun speech

Summary

The paper describes the characteristics of the Čakavian vernacular phonological system as spoken in Lun, a settlement on the north west of the island of Pag. Accentuation is described as well as the differences from the basic Čakavian accentuation. The author also presents the characteristics of the vowel and consonant system.

Ključne riječi: fonologija, Lun, Hrvatski jezični atlas, ikavsko-ekavski dijalekt, čakavsko narječje

Key words: phonology, Lun, Croatian Linguistic Atlas, Ikavian-Ekavian dialect, Čakavian dialect group